

RAPORTUL DINTRE LIMBĂ ȘI DIALECT DIN PERSPECTIVĂ POLITICĂ

Teodor Oancă

Universitatea din Craiova

Abstract. *The Relationship between Language and Dialect from a Political Perspective.* The sixth decade of the last century was characterized by a dispute among Romanian linguists regarding the relationship between language and dialect. On the one hand, Alexandru Graur and Ion Coteanu claimed that the Romanian dialects spoken in the areas located south of the Danube experienced the impossibility of being subordinated to the Romanian language and can be thus considered languages, not dialects. On the other hand, Al. Rosetti, Dimitrie Macrea, Boris Cazacu and Romulus Todoran held the opposite opinion, based on the genetic-structural criterion.

The present paper provides some examples of cases when the political criterion was imposed in Europe in distinguishing languages from dialects.

Keywords: *language, dialect, the genetic-structural criterion, the historical-political criterion.*

Însemnările care urmează ar putea fi considerate pagini de jurnal, având ca temă raportul limbă – dialect.

Era la începutul anilor '60 când la cursul de dialectologie ținut de profesorul Romulus Todoran, la Facultatea de Filologie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, luam cunoștință de schimbul de opinii privitoare la raportul dintre limbă și dialect. Discuția fusese aprinsă de Al. Graur care considera că dialectele sud-dunărene ale limbii române (aromâna, meglenoromâna și istroromâna) sunt limbi de sine stătătoare și nu dialecte ale limbii române. I s-a alăturat, în această privință, profesorul Ion Coteanu. Reacția unor lingviști ca Al. Rosetti, Dimitrie Macrea, Romulus Todoran, Boris Cazacu nu s-a lăsat așteptată, considerând că în raportul limbă-dialect primează factorul genetico-structural și nu cel istoric și politic. Potrivit acestuia din urmă, dacă un idiom, considerat dialect al unei limbi, nu are posibilitatea să se subordoneze acesteia, el încetează de a mai putea fi considerat dialect al limbii respective. În această dispută, Romulus Todoran a susținut că dialectele sunt de două feluri: tipice sau convergente și atipice sau divergente. Cele convergente au posibilitatea să se verse în limba națională, pe când cele divergente nu au această posibilitate.

Criteriul înțelegerii dintre vorbitori a fost mai puțin luat în considerare. O sinteză a discuțiilor purtate pe această temă datorăm lui Boris Cazacu în cartea *Studii de dialectologie română*.

Tocmai despre acest criteriu, al înțelegerii, este vorba în cele ce urmează. Am constatat în timp că factorul istoric, dar mai ales politic, a consacrat statut de limbă de stat unor dialecte, chiar și graiuri. Am în vedere idiomul vorbit între Prut și Nistru, considerat de lingvistica sovietică limbă romanică de sine stătătoare și nu un subdialect (moldovenesc) al limbii române.

În primăvara anului 1975, între Universitatea din Craiova și universitățile din Veliko Târnovo (Bulgaria) și din Skopje (Macedonia) s-a încheiat un protocol de colaborare culturală, prevăzându-se, între altele, schimb de lectorate. Am fost cel dintâi lector de limba română la Universitatea „Kiril și Metodiu” din Veliko Târnovo.

De fiecare dată când venea la Craiova un nou lector de limbă macedoneană mă prezentam spunându-i că eu mă voi exprima în limba bulgară, dumnealui în macedoneană și că sper să ne înțelegem. „Cum să nu, ne înțelegem foarte bine” era răspunsul de fiecare dată. Și chiar că ne înțelegeam de minune. Mai târziu am citit pe Google:

„Între lingviști nu s-a ajuns la un consens cu privire la recunoașterea macedonenei ca limbă distinctă sau dialect al limbii bulgare. Lingviștii bulgari și din alte țări consideră că macedoneana este un dialect bulgar sud-vestic. [...] Vorbitorii nativi ai limbii macedonene din sud-vestul Bulgariei își consideră limba ca dialect al limbii bulgare și nu ca limbă distinctă, de sine stătătoare.”

În cazul de față vorbim nu numai de criteriul genético-structural care e definitoriu în aprecierea macedonenei ca dialect al limbii bulgare, ci și de criteriul înțelegerii între vorbitorii celor două idiomuri. Dar în condițiile devenirii Macedoniei ca stat independent, era nevoie de impunerea criteriului politic pentru ca macedoneana să fie considerată limbă de stat.

În anii 1981–1983, echipa de fotbal a Universității din Craiova devenise „campiona unei mari iubiri”. La unul din meciurile internaționale jucate la Craiova, echipa de arbitri a fost din RFG, iar delegatul UEFA din Bulgaria. Am fost rugat să particip ca traducător pentru delegatul bulgar. O colegă de la facultate traducea pentru echipa de arbitri. Într-un moment de relaxare, în dimineața jocului, colega a fost surprinsă de dialogul dintre doi arbitri, neînțelegând nimic din spusele lor. Un alt arbitru a sesizat acest lucru și ne-a spus că cei doi vorbiseră în dialect. „Dumneavoastră ați înțeles?” a întrebat colega mea. Răspunsul a fost negativ. Așadar, aici criteriul înțelegerii este inoperant, dar nimeni nu consideră că dialectele limbii germane sunt limbi diferite. Comunicarea dintre cetățenii germani se realizează prin intermediul limbii literare.

În vara anului 1990 mă aflam la Sofia la cursuri de limbă și cultură bulgară. Din delegația venită din Uniunea Sovietică făcea parte și o secretară de la Uniunea Scriitorilor de la Chișinău. Normal că discutam cu dânsa în

limba română. Șefa grupului venit din Uniunea Sovietică (la acea dată încă mai exista Uniunea Sovietică) ne-a auzit vorbind și a întrebat, în bulgară, în ce limbă comunicăm. I-am răspuns că în limba română. „Dar dânsa nu știe această limbă”, a replicat. „Asta considerați dumneavoastră, potrivit lingvisticii sovietice”, i-am răspuns. În baza criteriului politic, românii dintre Prut și Nistru nu vorbeau limba română, ci limba moldovenească. Puțin mai târziu, lucrurile au revenit la normal.

În august 2010 m-am aflat pentru o zi la Zagreb. Am întrebat-o pe o doamnă profesoară de limba italiană dacă există deosebiri între limba croată și limba sârbă. „Sunt amândouă limbi slave, dar diferite” a fost răspunsul. M-am mulțumit cu atât. Dacă îi spuneam că în România s-au tipărit dicționare bilingve română-sârbocroat și sârbocroat-română poate că puneam gaz pe foc. Caut o lămurire pe Google: „Limba croată este una din variantele limbii standard comune sârbilor, croaților, bosniacilor și muntenegrenilor, denumită tradițional prin termenul „limba sârbocroată”. (Informația oferită de Google e la îndemâna oricui, scutindu-ne de efortul altor documentări.) Și în cazul de față primează criteriul politic adoptat la Zagreb pentru numirea limbii oficiale a statului Croația.

Nu pot rămâne indiferent față de criteriul istoric. Îl am în vedere pentru a arăta de ce în Canada limbile oficiale sunt franceza și engleza, de ce în SUA limba oficială este engleza, de ce în America Centrală și de Sud limbile oficiale sunt portugheza, în Brazilia, și spaniola în celelalte state. Și tot așa recunoaștem că în Austria se vorbesc și dialecte, dar limba oficială este limba germană.

Exemple de felul acesta sunt numeroase, dar mă rezum la întâmplări trăite de mine. Constat că nu totdeauna primează factorul științific în relația cu cel politic. Înțeleg că sunt rațiuni de stat care impun statutul unui idiom: limbă sau dialect, dar adevărul științific nu poate fi ignorat.

Bibliografie

- Cazacu, Boris (1957). În jurul unei controverse lingvistice: limbă sau dialect?. În *SCL*, X, nr. 1, 17–31.
- Cazacu, Boris (1966). *Studii de dialectologie română*. București: Editura Științifică.
- Coteanu, Ion (1957) *Cum dispăre o limbă (istroromâna)*. București: Societatea de științe istorice și filologice.
- Coteanu, Ion (1958). Și totuși istroromâna este o limbă!. În *SCL*, IX, nr. 3, 391–392.
- Graur, Al. (1956). „Dialectele” limbii române. În *LR*, V, nr. 4, 66–69.
- Graur, Al. (1958). Limbă, dialect și stat. În *VR*, nr. 3, 98–103.
- Macrea, Dimitrie (1956). Câteva precizări în legătură cu problema dialectelor limbii române. În *LR*, V, nr. 4, 70–75.
- Macrea, Dimitrie (1959). Câteva precizări în problema raporturilor dintre limbă și dialect. În *CL*, IV, nr. 1–2, 189–195.
- Rosetti, Al. (1958). Limbă sau dialect?. În *SCL*, IX, 101–102.
- Todoran, Romulus (1956). Cu privire la o problemă de lingvistică în discuție: limbă și dialect. În *CL*, I, nr.1–4, 96-99.